

تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران: تناقض در گفتار و کردار و سیاست‌زدگی حقوق بشر

سید فضل‌الله موسوی* - فضل‌الله جوکار** - عمران محمدی***

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۷/۱۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۹)

چکیده

حقوق بشر تبدیل به گفتمانی شده است که در جامعه جهانی رعایت آن می‌تواند به‌عنوان عاملی مهم در مقبولیت عمومی یک کشور تلقی شود. حقوق بشر تا بدان‌جا اهمیت یافته است که تمامی ساز و کارهای بین‌المللی نیز باید مطابق آن باشند. تحریم‌هایی که به وسیله شورای امنیت و حتی یکجانبه وضع می‌شوند نیز در دایره حقوق بشر می‌باشند. جمهوری اسلامی ایران یکی از کشورهای است که مورد تحریم‌های بین‌المللی و یکجانبه از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا قرار گرفته است. تحریم‌های یکجانبه آمریکا بر ایران بسیار گسترده و مؤثر بوده است. حال پرسشی که به ذهن متبادر می‌شود این است که چگونه تحریم‌های یکجانبه آمریکا موجبات نقض حقوق بشری شهروندان ایرانی را در پی داشته و این تحریم‌ها چه حق‌های بشری و بنیادینی را نقض می‌نمایند؟ فرض ما بر این است که تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده از جوانب مختلف موجب نقض حق‌های بشری مختلف شهروندان ایرانی می‌شود.

واژگان کلیدی: تحریم‌های یکجانبه آمریکا، حق حیات، حق توسعه، حق دسترسی به اطلاعات، حق مالکیت.

sfmoosavi12@gmail.com

* استاد حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه تهران

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

jokar.fazlollah@alumni.ut.ac.ir

*** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی

omran.mohamadi@yahoo.com

۱. مقدمه

احترام به حقوق اساسی بشر و کرامت انسانی ستونی است مستحکم که موجبات برقراری عدالت بین‌المللی مبتنی بر اصل برابری را تأمین و تضمین می‌نماید. نهاد ملل متحد به‌عنوان روح آرمان جمعی ملل جهان در تحقق عدالت و صلح پایدار تجلی اصول حقوق بین‌الملل است که هم‌زیستی مسالمت‌آمیز ملل کوچک و بزرگ را کارکرد و هدف خود قرار داده است. حقوق بین‌الملل علی‌رغم وجود انتقاداتی به ساختار آن، انتظام بخش ارتباطات دول و تنها تکیه‌گاه قابل اتکا جهت حصول هدف والای عدالت و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز است. چه به‌عنوان کشوری داعیه‌دار اداره جهان و چه به‌عنوان کشوری ذره‌ای و کم‌اثر در معادلات بین‌الملل، تخطی از اصول عام و مقبول حقوق بین‌الملل و حقوق بشر به هیچ دست‌آویزی مجاز شمرده نمی‌شود.

در کنار این واقعیت که در تعاملات بین‌المللی، هر کشوری در پی تحقق و حصول منافع ملی خود می‌باشد، ضابطه این ارتباطات و معیار سلامت این منافع و طرق پی‌گیری و حصول بدان‌ها همانا حقوق بین‌الملل است. پس از جنگ دوم جهانی و بروز فجایع عظیم انسانی و اثبات ناکارآمدی جامعه ملل، کشورهای مختلف و به‌ویژه کشورهای برنده جنگ جهانی بر آن شدند که با تأسیس سازمان ملل متحد از بروز چنین مصیبت‌های بزرگی پیش‌گیری نمایند. ساختار و صلاحیت‌های شورای امنیت بر اساس منشور به‌گونه‌ای تنظیم شده که بروز جنگ به حداقل برسد. مطابق منشور سازمان ملل شرایطی نیز برای وادار کردن کشورهای ناقض حقوق بین‌الملل به بازگشت به مسیر صلح و امنیت پیش‌بینی شده است. فصل هفتم منشور سازمان ملل به استفاده از ابزارهای قهرآمیز علیه کشور خاطی اختصاص یافته است. در ظاهر با مذاقه در منشور سازمان ملل، به ویژه اهداف آن می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که منشور در تلاش است که اختلافات بین‌المللی که خواه ناخواه مابین کشورها امری گریزناپذیر است را از طرق مسالمت‌آمیز حل و فصل نماید. ماده ۳۹ و ۴۱ منشور سازمان ملل یکی از ضمانت‌اجراهای نقض حقوق بین‌الملل که منجر به نقض صلح و امنیت بین‌المللی شود را تحریم‌های اقتصادی دانسته است. در واقع مبنای حقوقی تحریم‌های اقتصادی در سازمان ملل به ماده ۴۱ منشور باز می‌گردد که بیان‌کننده این موضوع است که شورای امنیت می‌تواند برای اجرای تصمیمات خود، اقداماتی را که متضمن به‌کارگیری نیروی مسلح نباشد، در پیش بگیرد و می‌تواند از اعضای ملل متحد بخواهد که به این قبیل اقدامات مبادرت ورزند. این اقدامات ممکن است شامل متوقف ساختن

تمام یا بخشی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه‌آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و یا قطع روابط سیاسی باشد. چنان‌که مشاهده می‌گردد توسل به استفاده از تحریم‌های اقتصادی و ... به‌عنوان یک اهرم برای فشار به کشورها برای احترام و رعایت قوانین و هنجارهای بین‌المللی در اختیار شورای امنیت سازمان ملل گذاشته شده است که آن نیز تحت شرایط خاصی که در منشور گنجانده شده اعمال می‌گردد.^۱ علی‌رغم اختصاص وضع تحریم به شورای امنیت که آن نیز می‌بایست با رعایت اصول عام حقوق بین‌الملل، قواعد آمره بین‌المللی، مقررات منشور سازمان ملل و حقوق بشر و بشردوستانه صادر شود^۲ (در غیر این صورت تحریم‌های شورای امنیت نیز به دور از انصاف و مغایر با روح ذاتی حقوق بین‌الملل بوده و می‌بایست بی‌اثر گردد)، برخی کشورها، دست به اعمال تحریم‌های یکجانبه علیه کشورهای دیگری می‌زنند. مشروعیت یا عدم مشروعیت تحریم‌های یکجانبه توسط کشورها با پرسش‌هایی جدی روبه‌رو بوده و به نظر می‌رسد که به کارگیری تحریم‌های یکجانبه خلاف حقوق بین‌الملل بوده و عملی نامشروع در جامعه بین‌المللی محسوب می‌شود. تحریم‌های یکجانبه به‌عنوان نمادی از رفتار غیرمسالمت‌آمیز طرفین آن، چه از حیث وجودی و چه از حیث طرق اجرا مورد مناقشه‌های علمی فراوانی قرار گرفته است.^۳ از آن‌جا که بحث ما بررسی مشروعیت چنین اقدامات خصمانه‌ای نمی‌باشد به ذکر همین نکته در این مورد بسنده می‌شود.

به هر حال متأسفانه یکی از کشورهایی که تحریم‌های یکجانبه اقتصادی را از سوی کشورهای دیگر تجربه می‌کند جمهوری اسلامی ایران است. مهم‌ترین و اصلی‌ترین کشوری که بیشترین تحریم‌های یکجانبه را علیه کشورمان وضع کرده است ایالات متحده آمریکا می‌باشد. دلیل اصلی این تحریم‌ها، بر اساس ادعای آن‌ها، فعالیت‌های هسته‌ای ایران و بیم از دست‌یابی به سلاح هسته‌ای از سوی ایران است که تا به امروز این ادعا بدون اثبات باقی مانده

۱. لازم به ذکر است همه تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت منصفانه و مطابق با قواعد بین‌الملل نیستند. مثلاً عدم رعایت حقوق بشر در اجرای برخی از قطعنامه‌ها شورای امنیت به‌راحتی به چشم می‌خورد. از جمله این قطعنامه‌ها، قطعنامه‌های صادره علیه عراق و بوسنی می‌باشد. رک به:

Aminzade, Elham, (2007), "The Fundamental Human Rights in the Situations of Occupation and Economic Sanction", *International Journal of Humanity*, vol.15, p.15.

۲. برای مشاهده محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی رک به: فرخ سیری، منصور، (۱۳۸۹)، «محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، سال ۲۵، شماره ۳۹، صص ۲۹-۵۸.

۳. برای اطلاعات بیشتر در ماهیت و معنای تحریم‌های اقتصادی در روابط بین‌الملل رک به: پوستین‌چی، زهره، محسنی فرد، فرزانه، (۱۳۹۲)، «تحریم‌های اقتصادی به‌منزله ابزار دیپلماسی اجبار در سیاست بین‌الملل»، *فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، سال سوم، شماره ۸، تابستان، صص ۱۳۷-۱۷۱.

است. به هر حال وجود تحریم‌های یکجانبه بسیار گسترده در زمینه‌های مختلف علیه ایران از سوی ایالات متحده وجود دارد. حال پرسشی که پیش می‌آید این است که اعمال تحریم‌های یکجانبه از سوی ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران چه حقوق بشری و بنیادینی را از شهروندان ایرانی نقض می‌نماید؟ فرض ما در این مقاله بر این است که ایالات متحده به واسطه اعمال تحریم‌های یکجانبه، مرتکب نقض حقوق بشر علیه شهروندان ایرانی می‌شود و حقوق مختلفی مثل حق حیات، حق آزادی عبور و مرور، نسل سوم حقوق بشر من جمله حق بر صلح و توسعه و ... می‌باشد. به منظور پاسخ به پرسش مطروحه و رد یا اثبات فرضیه، به بررسی حقوقی که به واسطه تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه کشورمان نقض می‌گردد با تأکید بر اسناد بین‌المللی حقوق بشری و ذکر مستندات این تحریم‌ها پرداخته می‌شود.

۲. تحریم‌های یکجانبه آمریکا ناقض حق حیات شهروندان ایرانی

حق حیات عبارت است از این که انسان حق بنیادین برای زندگی کردن دارد. از آن جایی که حقوق بشر منوط به زنده بودن بشر است، حق زندگی بر حقوق دیگر اولویت دارد؛ زیرا بدون حیات، دیگر حقوق، ارزش یا کاربرد ندارد (Kondoch, 2001: 273). حق حیات حتی در وضعیت‌های اضطراری هم غیرقابل سلب است و هسته اساسی و غیرقابل کاهش مفاهیم حقوق بشری است (Jayawickrama, 2002: 243). مفهوم حق حیات در مرکز مباحث راجع به مجازات اعدام، مرگ آسان، دفاع مشروع، سقط جنین و جنگ قرار دارد (قاری سیدفاطمی، ۱۳۷۹: ۸۷). حال تفاسیری که از حق حیات ارائه می‌شود به دو گونه است: یک تفسیر مضیق حق حیات که دال بر این است که این حق صرفاً ناظر بر عدم سلب حیات شهروندان می‌باشد. از همین رو کشورها نمی‌توانند دست به شکنجه شهروندان زده و به صورت خودسرانه حیات آن‌ها را سلب کنند. رویکر دیگر، حق حیات را به طور موسع تفسیر می‌نماید و حق حیات را محدود به حمایت از حیات افراد نمی‌داند بلکه توابعی را نیز برای این حق بر می‌شمرد. از جمله این فروع و توابع، حق بر غذا، حق بر مسکن، حق بر بهداشت و حق بر دارو و ... می‌باشد. لازم به ذکر است که کمیته حقوق بشر سازمان ملل، تفسیر مضیق حق حیات را رد می‌کند (Kondoch, 2001: 288). بر اساس تفسیر کمیته حقوق بشر، حق بر حیات دربردارنده مفهوم وسیعی است و شامل تأمین حداقل کالاها و خدمات ضروری و امکانات اولیه بهداشتی و مراقبت‌های پزشکی نیز می‌شود.

هم‌چنین برای اثبات این ادعا می‌توان به ماده ۱۱ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اشاره کرد که متضمن این موضوع می‌باشد: «دولت‌های عضو، حق هر شخصی بر دستیابی به استانداردهای زندگی از جمله غذا و ... را مورد شناسایی قرار می‌دهند».

امروزه وظیفه دولت‌ها در احترام به حق زندگی به صیانت و حمایت از جان آن‌ها و جلوگیری از جرایم و تبهکاری‌ها و تأمین نظم عمومی محدود نمی‌شود بلکه این حق در بردارنده مجموعه‌ای از حقوق فرعی نیز می‌باشد. از جمله این حقوق می‌توان به حق تغذیه، حق مسکن، حق بهداشت و حق بر آموزش و پرورش اشاره کرد (طباطبایی موتمنی، ۱۳۸۸: ۳۱). این حقوق از این جهت از توابع و فرعیات حق حیات محسوب می‌شوند زیرا شخصی که گرسنه، بی‌سرپناه، بیمار و ... است نمی‌تواند از همه موهبت‌های حق حیات استفاده کند و حق حیات صرفاً محدود به نفس کشیدن و تپیدن قلب نمی‌باشد. به دلیل این که بر خورداری از غذا، مسکن، دارو، بهداشت عمومی و ... شرط اساسی تمتع از حقوق انسانی است، لذا تأمین غذا، مسکن، دارو و ... وظیفه دولت‌ها می‌باشد و هیچ دولتی نمی‌تواند از زیر این بار شانه خالی کرده و هم‌چنین از آن‌جا که حق حیات یک حق ذاتی و مطلق است (Jayawickrama, 2002: 257). لذا هیچ دولتی نمی‌تواند دست به اعمالی بزند که حق حیات و توابع آن در نقطه دیگری از زمین تهدید شود. به‌طور کلی حتی می‌توان گفت حق بر خورداری از امکانات کافی معیشتی^۱ از جمله حق‌های رفاهی محسوب می‌گردد که خود از انواع مهم حقوق بشر محسوب می‌شود (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۹: ۲۹۲). اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام می‌دارد که هر فرد باید بتواند از خوراک، مسکن، و مراقبت‌های پزشکی و خدمات اجتماعی برخوردار شود و این حق را برای همه انسان‌ها به رسمیت شناخته است. به‌منظور تحقق این اهداف، در جامعه بین‌المللی چندین سازمان مشغول فعالیت هستند، سازمان خواربار و کشاورزی (FAO)، سازمان بهداشت جهانی (WHO) و یونسکو در جرگه این سازمان‌ها قرار دارند.

حال با توجه به ذکر مطالب فوق به این موضوع پرداخته خواهد شد که چگونه وضع تحریم‌های یکجانبه از سوی کشوری علیه کشور دیگر می‌تواند بر حق حیات شهروندان آن کشور تأثیر بگذارد و این حق بنیادین که از جمله قواعد آمره بین‌المللی نیز محسوب می‌شود را به مخاطره بیندازد.

چنان‌که گفته شد این حق از سوی اسناد حقوق بشری و جامعه جهانی به رسمیت شناخته شده است. هنگامی که تحریم‌های یکجانبه از سوی یک کشور قدرتمند با اقتصادی بزرگ و

---

1. Adequate Standard of Living

تأثیرگذار به مانند ایالات متحده علیه یک کشور اعمال می‌شود خواه ناخواه بر روی معیشت و زندگی روزمره شهروندان آن کشور نیز تأثیر دارد. به ویژه در صورتی که تحریم‌ها فراگیر بوده و همه امور یک کشور را هدف قرار دهد، وقوع چنین نتیجه‌ای ناگزیر می‌باشد و اعمال این تحریم‌ها حق حیات شهروندان بی‌گناه را نقض می‌کند. با مذاقه در نمونه‌هایی که ایالات متحده کشورها را مورد تحریم قرار داده است به راحتی می‌توان پی برد که فشار این تحریم‌ها متوجه مردم عادی می‌شود. برای نمونه می‌توان به تحریم‌های اقتصادی که از سوی شورای امنیت و آمریکا علیه کشور عراق اعمال شد اشاره کرد. تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا و شورای امنیت علیه عراق مطلقاً متضمن اصل ممانعت از ایجاد قحطی‌زدگی نبوده است. در دوره حکومت صدام بر عراق و تحریم‌های اقتصادی برای اقتصاد عراق از اصطلاحی تحت عنوان «نفت در مقابل غذا» استفاده می‌شد که نشان دهنده تأثیر عمیق تحریم‌ها بر این کشور بوده است. در این دوره کشور عراق به‌طور گسترده‌ای دچار فقر عمومی شده و شهروندان آن از کمترین امکانات رفاهی بهره‌مند نبوده‌اند (Kondoch, 2001: 291). تحریم‌های ایالات متحده علیه عراق مردم این کشور را به قحطی کشانده و آن‌ها را از برخورداری از لوازم حق حیات محروم کرده بود. حق برخورداری از غذای کافی از شقوق حق حیات است که دولت در مقابل آن وظیفه احترام، حمایت و اجرا را دارد (Jayawickrama, 2002: 571).

حال با توجه به تحریم‌های یکجانبه‌ای که در فاصله‌های زمانی کوتاه از سوی ایالات متحده علیه ایران اعمال می‌شود در واقع از رفاه شهروندان ایرانی کاسته و باعث افزایش گسترش فقر می‌گردد. بزرگترین ضربه به اقتصاد و کشور ایران را می‌توان تحریم‌های یکجانبه آمریکا و اتحادیه اروپا بر بخش انرژی دانست. کشور ما نیز به مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه اقتصادی مبتنی بر نفت دارد. در صورت اعمال تحریم‌های شدید علیه صنعت نفت، با کاهش صدور و فروش نفت از درآمد کشور کاسته شده و سهم هر ایرانی از نفت را کاهش می‌دهد. در واقع نشانه روی صنعت نفت و پتروشیمی ایران به معنای جنگی به تمام معنا علیه کشور است. حال این در حالی است که منطقاً تحریم‌ها می‌بایست در حوزه‌ای اعمال شوند که بیم نقض هنجارهای بین‌المللی در آن حوزه می‌رود. مثلاً اگر اتهام کشوری دست‌یابی به فناوری هسته‌ای و وجود ظن حرکت به سوی تولید سلاح است می‌بایست حوزه‌های فنی و مهندسی و ابزارآلات لازم، مورد تحریم قرار گیرد. حتی در این رابطه در مورد لوازم و تجهیزاتی که دارای کارکردهای دوگانه می‌باشند نیز باید با احتیاط رفتار شود. مثلاً یک فناوری یا ابزارآلات

و تجهیزاتی که هم در زمینه پزشکی و هم دیگر حوزه‌هایی که مشکوک بوده و به صنایع نظامی نیز مربوط می‌شود را نباید در زمره کالاهای مورد تحریم قرار داد.

از سوی دیگر، حق حیات تنها به معنای زنده بودن حیوانی یا نباتی نیست بلکه مستلزم تمام ابزارهای لازم برای برخورداری از زندگی انسانی و شایسته است. به واسطه چنین تفکری است که مجازات‌های غیرانسانی و تحقیرکننده ممنوع است (Jayawickrama, 2002: 571). تحریم‌های یکجانبه علیه عراق و ایران مانع دولت برای اجرای این تعهدات می‌گردد، دولتی که به واسطه تحریم‌های خارجی نمی‌تواند حق شهروندان بر حیات یا شقوق آن را رعایت نماید. ایالات متحده آمریکا با وضع تحریم‌های یکجانبه علیه دولت ایران و عراق، مستقیماً در نقض حقوق شهروندان این دو کشور دخالت می‌نماید. وظیفه حمایت از چنین حقوقی تنها بر عهده دولت متبوع افراد نیست بلکه دولتی که با اعمال تحریم توانایی دولت متبوع افراد را برای اجرای این حق محدود می‌کند هم ناقض این حق تلقی می‌گردد. هنگامی که تحریم‌های یکجانبه در کنار تحریم‌های شورای امنیت قرار گرفت، ساختار و بنیان اقتصاد ایران به هم ریخت و رکود و تورم بر اقتصاد کشور مستولی گشت. وجود رکود و تورم به معنای کاهش قدرت خرید مردم و افزایش فقر عمومی و عدم توانایی بر رفع مایحتاج زندگی می‌باشد. این موضوعات مستقیماً حق بر حیات شهروندان ایرانی را نشانه می‌رود و این امر به‌طور قطع با تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده به‌عنوان بزرگترین اقتصاد جهان ارتباط نزدیکی دارد. تأثیر فزاینده این موضوع در جایی است که این کشور با استفاده از نفوذ و قدرت اقتصادی خود دیگر کشورها را نیز با فشارهای اقتصادی و جرایم سنگین مجبور به تبعیت از تحریم‌های آن‌ها می‌کند. چنان‌که گفته شد حق حیات مستلزم تحقق حقوق دیگری همچون حق بر غذا، مسکن، بهداشت و دارو و ... می‌باشد. بنابراین، این گزاره شامل حق بر سلامت افراد هم می‌گردد که دولت ایالات متحده با تحریم دارو و سایر لوازم پزشکی مستقیماً در نقض چنین حقی مشارکت می‌نماید. بنا به اهمیتی که حق بر بهداشت و دارو دارد به‌طور جداگانه به آن پرداخته می‌شود.

۳. تحریم‌های یکجانبه آمریکا و حق بر بهداشت و دارو

در خصوص مسائل مربوط به حق بر بهداشت و سلامتی، که می‌توان از آن ذیل مباحث حق حیات بحث کرد نیز تحریم‌ها آثار فاجعه‌باری بر جای گذاشته است. با تدقیق در آمارهای جهانی و ملی می‌توان به راحتی به محاق رفتن بهداشت عمومی و نقض حق بر سلامتی شهروندان ایرانی را

دریافت. تأثیر تحریم‌های اقتصادی و به ویژه تحریم‌های کشورهای با قدرت اقتصادی بالا در زمینه حق بر بهداشت و سلامت، امری است که در موارد مختلفی به اثبات رسیده است. عراق، کوبا، سودان و ... مواردی هستند که بر اساس گزارش‌های بین‌المللی به‌طور اساسی مورد نقض این حق، به واسطه تحریم‌ها قرار گرفته‌اند.^۱ در رابطه با ایران نیز وضعیت سلامت و بهداشت پس از وضع تحریم‌ها به‌طور گسترده‌ای تحت تأثیر منفی قرار گرفته است.

اقتصاد ایران یک اقتصاد نفتی است که بخش عمده (حدود ۸۰ درصد) ارزهای قابل استفاده ایران از درآمدهای حاصل از فروش نفت تحصیل می‌گردد (سیدمشهدی، قلم باز، اسفندیاری، ۱۳۹۰: ۲). با تحریم نفت و کاهش فروش آن، درآمدهای قابل اختصاص به خرید دارو و تجهیزات پزشکی به شدت کم شده است.^۲ تحریم‌های اقتصادی به شدت وضعیت بهداشت و سلامت ایرانیان را تحت تأثیر قرار داده است به گونه‌ای که بسیاری از مبتلایان به بیماری‌های خاص به هیچ‌یک از داروها و تجهیزات ضروری برای درمان دسترسی ندارند.

مشکلاتی که در اثر افزایش تحریم‌های یکجانبه و بین‌المللی در ایران به وجود آمده است حوزه‌های مختلفی را تحت تأثیر قرار داده است. آمار سرطان در ایران به شدت در حال رشد است و به گفته متخصصان انجمن سرطان آمریکا، ایران در سال ۲۰۱۵ با سونامی سرطان روبه‌رو می‌گردد.^۳ بخش سلامت در ایران، دولتی است و دولت یارانه‌های سنگینی برای حل این معضل پرداخت می‌کند. با توجه به این واقعیت و تحریم بودن دولت ایران برای تأمین دارو و از سوی دیگر عدم ورود تجهیزات درمان برخی بیماری‌ها (بخاطر دارا بودن تکنولوژی بالا) و از سوی دیگر، افزایش تورم به دلیل تحریم‌های اقتصادی، کمک‌های دولت هم اثر خاصی بر درمان این بیماران نداشته و نیمی از مبتلایان به این بیماری‌ها به سرعت جان خود را از دست می‌دهند. در عین این که اقلام وارداتی از سایر کشورها هم به دلایل نقایص فنی نه تنها قابل استفاده نیستند که خود خطر جانی برای بیماران به بار می‌آورند.^۴ بر طبق آمار، تا سال ۲۰۰۶ تمام هزینه‌های مربوط به دارو و درمان بیماران سرطانی را بیمارستان‌ها تقبل می‌کردند اما پس از

۱. برای مطالعه دقیق این تأثیرات بنگرید به:

Garfield, Richard, the Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being, Overseas Development Institute, UK, Relief and Rehabilitation Network, 1999.

2. <http://fdo.behdasht.gov.ir/index.aspx?siteid=114&pageid=35858>

3. <http://www.globalresearch.ca/the-impact-of-sanctions-on-the-iranian-peoples-healthcare-system/5354773>.

4. for mor Information see in: Zali, Alireza, Assistant Director of Medical Council of Iran, Annual Cancer Conference, 2012, cited at: <http://www.globalresearch.ca/the-impact-of-sanctions-on-the-iranian-peoples-healthcare-system/5354773>.

۲۰۰۶ و تشدید تحریم‌ها، توانایی دولت و بیمارستان‌ها برای پوشش‌دهی این هزینه‌های به‌شدت کم شد و در سال ۲۰۱۲ با شدت بی‌سابقه تحریم‌ها (و در کنار آن، تحریم سایر اقلام از جمله بنزین، که نوع نامرغوب آن خود عامل سرطان‌زایی شده است)، توانایی دولت جهت حمایت از این بیماران به‌شدت کاهش یافته است و بیمه‌ها هم تمام این هزینه‌ها را پوشش نمی‌دهند و حداقل ۲۰ تا ۳۰ درصد هزینه‌های درمان را خود بیماران باید تأمین نمایند.^۱ در ادامه خواهیم دید که به‌واسطه تحریم‌های ایالات متحده و سایر هم‌پیمانانش، قدرت تأمین این هزینه‌ها از اکثر بیماران سلب شده است و مشکلات زیادی را برای آن‌ها به وجود آورده است.

همان‌طور که ذکر شد، اقلام دارویی به‌عنوان اقلام بشردوستانه، از شمول تحریم‌ها خارج هستند اما اقلام دارویی و تجهیزات پزشکی در تحریم‌های وضع شده از سوی ایالات متحده داخل در اقلام دوستانه بشر نیستند.^۲ بسیاری از تجهیزات ضروری برای درمان سرطان از جمله تجهیزات پزشکی هسته‌ای و رادیوتراپی در زمره کالاهای دارای کاربرد دوگانه هستند و مشمول تحریم قرار گرفته‌اند و لوازم یدکی برای تجهیزات قدیمی موجود (که بر اساس واقعیات مستهلک و بعضاً ناکارآمد می‌باشند) در کشور و نرم‌افزارهای راه‌اندازی آن‌ها نیز به علت همین کاربری دوگانه داخل در تحریم قرار دارند. از سوی دیگر شرکت‌های داروسازی و تجهیزات پزشکی بزرگ به هیچ‌عنوان راغب نیستند که خود را در معرض مجازات‌های ناشی از تخلف از تحریم‌ها قرار دهند به‌گونه‌ای که در حال حاضر ۱۲۶۹ نوع از داروهای ضروری از دسترس ایرانیان خارج شده است.^۳

1. Data provided by Social work section of the Tehran Cancer Treatment Center, cited at: <http://www.globalresearch.ca/the-impact-of-sanctions-on-the-iranian-peoples-healthcare-system/5354773>.

۲. در این مورد هم، انجام پرداخت‌های مربوط به داروهایی که مجوز دولت را اخذ کرده‌اند منوط به اخذ مجوز است. لازم به ذکر است که در حال حاضر دارو به‌عنوان اقلام انسان‌دوستانه مورد تحریم قرار نگرفته است و تقریباً در همه اسناد مربوط به تحریم ایران استثنا شده است و با اخذ مجوز صدور و مجوز وصول مطالبات آن، آزاد است اما علت کمبود دارو و تجهیزات پزشکی این است که اولاً بسیاری از تجهیزات پزشکی در زمره کالاهای با تکنولوژی بالا هستند که از اقلام تحریم شده هستند و از سوی دیگر، دارو فی‌الواقع یک کالای انسان‌دوستانه تلقی نمی‌گردد بلکه در عداد مسائل تجاری است و اغلب شرکت‌های دارویی عامدانه از درگیر شدن با رویه‌های اخذ مجوز و حساسیت‌زایی خودداری می‌کنند چرا که مجازات‌های تخلف از تحریم‌ها به‌شدت سنگین است. دیگر علت این مسئله در این است که همین عامل تحریم‌ها دستاویزی برای سودجویان شده است تا اقلام دارویی را که سابقاً به‌راحتی در دسترس بود با دستاویز قرار دادن تحریم‌ها به چند برابر قیمت عرضه کنند. دیگر علت این امر این است که با تحریم مراودات مالی، اولاً ارزش‌های قابل استفاده برای پرداخت خریدها کم است و ثانیاً عموم نظام سلامت ایران را دولت اداره می‌کند که کلاً در تحریم قرار دارد. اداره کنترل دارایی‌های خارجی خزانه‌داری ایالات متحده لیست تجهیزات پزشکی قابل صدور به ایران را اعلام کرده است که البته تنها شامل تجهیزات پایه‌ای است. ظاهراً عدم ذکر بسیاری از تجهیزات پزشکی به‌علت تکنولوژی بالای آن‌ها بوده است. رک: به:

http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFACenforcement/Pages/20130724_33.aspx
3 . http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFACenforcement/Pages/20130724_33.aspx.

علاوه بر سرطان، در خصوص آسم، ام اس و پارکینسون هم وضعیت مشابهی برای بیماران بوجود آمده است. هزینه‌های درمان بالا، کمبود تجهیزات سالم، عدم تکافوی کمک‌های دولتی، نقص تجهیزات وارداتی از سایر کشورها، نیمه تعطیل شدن مراکز خصوصی درمان به خاطر عدم مراجعه بیماران بدان‌ها و در نتیجه عدم دسترسی بیماران متمکن بدان‌ها همه و همه از مشکلات حوزه سلامت ایرانیان است که عامل اصلی آن تحریم‌های کشورهای غربی است. بنابراین می‌توان گفت به مانند دیگر مواردی که تحریم‌های اقتصادی یکجانبه و بین‌المللی بر حق بر بهداشت و دارو در کشورهای مختلف را تحت تأثیر قرار داده است، در ایران نیز وضع به همان منوال است. کمبود دارو، کاهش قدرت خرید مردم، افزایش بیماری و کم‌رنگ شدن بهداشت و ... می‌تواند پیامدهای تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده و شورای امنیت باشد که منجر به نقض فاحش حقوق بشر می‌شود.

۴. تحریم‌های یکجانبه اقتصادی و حق بر توسعه

مفهوم «حق توسعه» ابتدا در سال ۱۹۷۲ مطرح شد. در سال ۱۹۸۱ گروه کاری سازمان ملل متقاعد شد که این مباحث باید سازمانی و نظام‌مند گردند و از این رو، باید یک گروه کاری جدید از کارشناسان دولت‌ها در ارتباط با حق توسعه به وجود آید. پنج سال پس از تشکیل این گروه جدید، سازمان ملل اعلامیه‌ای در مورد حق توسعه تصویب کرد و به کمیسیون مزبور مأموریت داد تا راه‌های عملی کردن قطعنامه را دنبال کند. در سال ۱۹۹۳ کمیسیون حقوق بشر یک گروه کاری دیگری تعیین کرد تا مفهوم «توسعه» را مشخص نمایند و راه‌های ایجاد آن را پیشنهاد کنند. تا تاریخ جولای ۱۹۹۵ آن گروه هیچ پیشرفت مهمی به دست نیاورد.^۱ علی‌رغم مطالب معنونه لازم به ذکر است که ریشه طرح حق بر توسعه را می‌توان در مقدمه منشور سازمان ملل یافت که به «ترقی اجتماعی و شرایط زندگی بهتر با آزادی بیشتر» تصریح می‌کند (شایگان، دیگران، ۱۳۸۲: ۵۲).

اگرچه حقوق بین‌الملل ابزارهای اندکی برای پیاده‌سازی حق توسعه دارد اما اسناد پایه‌ای حقوق بشر مبنایی برای مطالبه این حق ایجاد کرده‌اند و سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌ها متعهدند لوازم تحقق این حق را فراهم آورند. یکی از اهداف سازمان ملل عبارت است از حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل بین‌المللی که دارای جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی و

1. https://www.un.org/en/events/righttodevelopment/pdf/rtd_at_a_glance.pdf

فرهنگی یا بشردوستی است. اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام می‌دارد که حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی از حقوق جدایی‌ناپذیر کرامت انسانی هستند و هم‌چنین مقرر می‌دارد که هر کس محق است که تحقق این حقوق را از طریق اقدامات ملی و همکاری‌های بین‌المللی مطالبه نماید.

کنوانسیون حقوق کودک مقرر می‌دارد که اعضا موظفند به منظور تحقق حق بر سلامتی و حداقل‌های بهداشتی و آموزشی، همکاری‌های بین‌المللی را ترویج و تشویق نمایند. این مجموعه اسناد، ضرورت توجه بیشتر به وضعیت کشورهای در حال توسعه را گوشزد می‌کنند. کنوانسیون حقوق کودک مقرر می‌دارد که باید به نیازهای کشورهای در حال توسعه جهت پیاده‌سازی حقوق موجود در این کنوانسیون توجه ویژه مبذول گردد. میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هم اعلام می‌کند که اعضا باید منفرداً یا از طریق همکاری‌های بین‌المللی، برنامه‌های خاصی جهت افزایش تولید مواد غذایی تهیه و اجرا نمایند. این الزامات و مقررات پراکنده را اعلامیه جهانی حقوق بشر به شکلی منسجم‌تر در ماده ۲۸ اعلام می‌کند؛ هرکس حق دارد برقراری نظم را بخواهد که از لحاظ اجتماعی و بین‌المللی، حقوق و آزادی‌هایی را که در این اعلامیه ذکر گردیده است تأمین کند و آن‌ها را به مورد عمل بگذارد. این مقررات حاکی از آن است که حقوق اقتصادی منجمله حق توسعه اقتصادی، حقوقی ناقص و بی‌محتوا نیستند که متعهد و ذی‌حق مشخصی نداشته باشند. حق توسعه اقتصادی حقی بشری است و حاوی تعهدات مثبت برای جامعه بین‌المللی است تا زمینه‌های لازم برای تحقق این حق را فراهم آورد یا حداقل مانع تحقق آن نشود (Gordon, 2010: 256). تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده، بلوکه نمودن دارایی‌های ایران، تحریم صنایع کلیدی ایران همه و همه موانع جدی جهت تحقق حق توسعه ایران و ناقض کنوانسیون‌های مذکور هستند.

ماده ۲ اعلامیه حق بر توسعه، این حق را از حقوق فردی می‌داند و فرد را ذی‌حق و مسئول این حق معرفی می‌نماید و اعلام می‌کند که افراد حق و مسئولیت پیگیری این حق را دارند و تمام دولت‌ها مسئولیت اولیه فراهم‌سازی زمینه‌های تجلی و اجرای این حق را بر عهده دارند. در این اعلامیه حق بر توسعه یک حق جمعی و در عین حال فردی است.^۱

حق بر توسعه را می‌توان یکی از مصادیق حقوق همبستگی و یا نسل سوم حقوق بشر دانست که علاوه بر حق بر توسعه دربردارنده حقوقی مثل حق بر صلح و حق بر محیط زیست سالم

1. For more information see; De Schutter, Olivier, (2010), *International Human Rights Law; Cases, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 181-188.

می‌باشد.^۱ چنان‌که مشخص است حقوق نسل سوم با توده‌های مردم سروکار دارد. در واقع نسل سوم حقوق بشر بدون تعیین تمامی مصادیق خود به دنبال تحقق پیش‌نیازهای یک زندگی مطلوب است که در آن انسان‌ها احساس کامیابی و خوشبختی دارند. به دلیل تغییر و تحولات جوانب زندگی انسان، نسل سوم حقوق بشر نیز پایه‌های این تغییرات پیش می‌رود (مولایی، ۱۳۸۱: ۵۰).

توسعه حق لاینفک بشری می‌باشد که بر اساس آن، افراد و جامعه استحقاق شرکت، توزیع و بهره بردن از توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را در قالبی دارند که همه حقوق بشر و آزادی‌های اساسی را بتواند تأمین کند. با مروری بر اسناد مربوط به حقوق بشر، می‌توان تا حدی جایگاه این مفهوم را روشن ساخت. آنچه در اسناد حقوق بشر آمده، چه به‌طور صریح و یا غیرمستقیم، توسعه را به‌عنوان یکی از مفاهیم حقوق بشر مورد شناسایی قرار داده است. مفاهیم حقوق بشر دارای این ویژگی هستند که به افراد نظر دارند و برای آن‌ها حقوقی را در نظر می‌گیرند. برای مثال، «حق حیات» مبین این واقعیت است که افراد بشر از حقی به نام «حیات» برخوردارند و از این رو، به‌طور رسمی این حق را مورد شناسایی قرار داده است. این مفاهیم دارای بار ارزشی هستند و از حقوق لاینفک هر انسانی بحث می‌کند.

در اعلامیه کنفرانس حقوق بین‌الملل حقوق بشر تهران به مفهوم حق توسعه پرداخته شده است. این اعلامیه که در سال ۱۹۶۸ تصویب شد، در ماده ۱۲ خود اعلام می‌دارد: «شکاف روزافزون موجود بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه از نظر اقتصادی، مانع تحقق حقوق بشر در جامعه بین‌المللی می‌شود. ناکامی دو دهه توسعه در نیل به اهداف محدودی که داشته، به مراتب، بر ضرورت این امر که هر کشوری به تناسب امکانات خود حد‌اعلائی کوشش ممکن را برای از میان برداشتن این فاصله مبذول دارد، می‌افزاید.» هم‌چنین در ماده ۱۳ بیان می‌کند: «چون حقوق و آزادی‌های اساسی بشر غیرقابل تفکیک‌اند، تحقق کامل حقوق مدنی و سیاسی بدون بهره‌مندی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی امکان‌پذیر نیست. تأمین پیشرفت پایدار در زمینه حقوق بشر بستگی تام به اتخاذ سیاست‌های ملی و بین‌المللی مؤثر در زمینه توسعه اقتصادی و اجتماعی دارد.»

با توجه به اهمیت حق توسعه به‌عنوان بستر تحقق سایر انواع حقوق بشر، تحریم‌های یکجانبه کشورهای قدرتمند در عرصه اقتصاد و سیاست که راه را برای کشور مورد تحریم در این زمینه می‌بندد قطعاً ناقض حقوق افراد بر توسعه است. از سوی دیگر اگر حق توسعه را یکی از حقوق

۱. برای اطلاعات بیشتر در رابطه با نسل سوم حقوق بشر ر.ک به: وکیل، امیرساعد، عسکری، پوریا، (۱۳۸۴)، نسل سوم حقوق بشر (حقوق همبستگی)، چاپ اول، تهران، مجد.

بشری بنامیم نه مبنای تحقق سایر حقوق بشری، حق توسعه از آن دسته از حقوق است که تحقق آن مستلزم دخالت دولت است و تکالیف ایجابی بر دوش دولت می‌گذارد. در حق بشری توسعه، تکلیف دولت محدود به حدودی است که ابزار و لوازم موجود به آن اجازه می‌دهد. بدان معنا که نمی‌توان از تمام کشورها تأمین سطح خاصی از توسعه را مطالبه کرد بلکه هر کشور به اندازه توانایی خود متعهد به تأمین آن است. حال اعمال تحریم‌های اقتصادی از سوی قدرت‌های بزرگ که توان دولت مورد تحریم را جهت تحقق این حق محدود می‌کند ناقض این حق است. در زمینه تحریم اقتصادی، چندین روش برای اعمال تحریم‌ها وجود دارد؛ محدود کردن صادرات، محدود کردن واردات، ممانعت از ادامه جریان‌های آزاد مالی (نظیر تأمین مالی تجارت، اعتبارات بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و کمک‌های دوجانبه) از جمله بلوکه کردن یا مصادره سرمایه‌های کشور تحت تحریم و ... چنان‌که مشاهده می‌گردد تمامی این تحریم‌ها تیشه به ریشه توسعه پایدار و همه‌جانبه هر کشوری می‌زند. چنان‌که در بالا اشاره شد حق بر توسعه متعلق به توده‌ها می‌باشد. بنابراین نقض این حق توسط هر دولتی در واقع نقض حقوق توده‌های مردم است. تحریم‌های یکجانبه آمریکا که بر ملت و دولت ایران تحمیل می‌شود به هر هدفی که انجام گیرد ضربه‌ای کاری بر توسعه کشور ایران می‌باشد. به‌طور کلی می‌توان گفت این تحریم‌ها، ناقض حق فرد فرد ایرانیان می‌باشد و حتی این تحریم‌ها فقط بر اقشار ضعیف جامعه فشار وارد نمی‌آورد بلکه با وجود این تحریم‌ها و آثار زیان‌بار آن بر توسعه هر کشور، نسل‌های آینده آن کشور نیز متضرر گشته و فرایند توسعه هر کشوری را به تعویق می‌اندازد. در ضمن می‌توان گفت تمامی مطالب بیان شده توسعه و رعایت حقوق بشر؛ دارای رابطه‌ای دوسویه هستند. بدین شکل که در صورت دستیابی به توسعه هر جامعه‌ای به سوی احترام به حقوق بشر گام می‌نهد و در مقابل احترام و تضمین حقوق بشر خود می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای توسعه قلمداد شود (Dan, Pincus, 2008: 405). با این استدلال می‌توان گفت دولت آمریکا با اعمال تحریم‌های یکجانبه بر کشور ما به‌طور همه‌جانبه، تا حدودی مانع از تحقق حقوق بشر، چه بر اساس گفتمان غربی و چه بر اساس گفتمان اسلامی و فرهنگ ملی هر کشور و توسعه پایدار می‌باشد. بنابراین تأثیر اعمال این تحریم‌ها، هم‌سنگ دوران استعمار کشورهای غربی می‌باشد که به انحای مختلف حقوق مستعمره‌های خود را پایمال می‌کرده‌اند و مانع از تحقق حق بر تعیین سرنوشت و باقی حقوق مسلم آن‌ها می‌شدند.^۱

۱. برای اطلاعات بیشتر در رابطه با تأثیر تحریم‌ها بر توسعه اقتصادی ایران ر.ک به: آجیلی، هادی، کشاورز مقدم، الهام، (۱۳۹۲)، «تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر توسعه اقتصادی ایران»، نشریه راهبرد توسعه، شماره ۳۶، زمستان، صص ۵۴-۸۸

در کنار این واقعیت که حق بر توسعه دربردارنده مفهوم تعهد دولت‌های بزرگ برای انتقال دانش و منابع به کشورهای در حال توسعه یا کمتر توسعه یافته نمی‌باشد (De Schutter, 2010: 191). اما کشورهای بزرگ و بالاخص ایالات متحده با وضع تحریم‌های یکجانبه مفهوم حداقلی حق بر توسعه را هم به رسمیت نشناخته و مانع دست‌یابی کشورهای در حال توسعه به این دسته از حقوق حقه خود می‌باشند. توسعه و گذار از توسعه به توسعه پایدار، مرکز ثقل تمام قواعد حقوق بین‌الملل محیط زیست است. توسعه و توسعه پایدار با رویکرد زیست محیطی در حال حاضر هسته سخت حقوق محیط زیست است که تنها شیوه‌های اجرایی آن به توانایی کشورها بستگی دارد (گروه صلح کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی، ۱۳۹۱: ۱۵۰). در عین حال، حداقل تعهداتی هم بدون عطف توجه به توانایی یک کشور وجود دارد. حول مسائل زیست محیطی، پروتکل کیوتو هم الزاماتی برای کشورهای صنعتی از جمله ایالات متحده آمریکا تدوین کرده است که به موجب آن‌ها، این کشورها باید هر ساله منابع مالی مشخصی را در کشورهای در حال توسعه جهت نیل به اهداف توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست هزینه نمایند.^۱ در حوزه توسعه پایدار با رویکرد زیست محیطی، تحریم‌های ایالات متحده باعث شده است که آلاینده‌های موجود در سوخت‌های رایج و از جمله بنزین، چندین برابر حد استاندارد جهانی باشد و همین امر جدا از نقض تعهدات زیست محیطی، آمار ابتلا به سرطان را به شدت بالا برده است.^۲ این مسئله در بحث مربوط به حق سلامت هم مطرح گردید.

نتایجی که تحریم‌های یکجانبه برای اقتصاد ایران ایجاد می‌کند و آثار مخرب آن بر توسعه و در نتیجه نقض حقوق ایران جهت دست‌یابی به توسعه، حوزه شمول وسیعی دارد. عموماً تحریم‌ها جریان کلی کالا و خدمات را به اقتصاد متوقف نمی‌کنند، ولی هزینه‌های مبادله و ریسک‌های مربوط به آن را افزایش می‌دهند. افزایش جدی هزینه‌های مبادلات خارجی شامل حمل و نقل، بیمه و مانند آن، گران‌فروشی توسط فروشندگان خارجی به دلیل آگاهی نسبت به محدودیت‌های ایران، حرکت به سمت مبادلات تهاتری با چند کشور محدود و سوءاستفاده طرف‌های تجاری، کاهش شفافیت در خریدها و استفاده از واسطه‌های متعدد برای دور زدن تحریم‌ها، عدم امکان استفاده از ابزارهای بانکی، بیمه‌ای و ضمانتی برای واردات و صادرات و سوءاستفاده طرف‌های

۱. برای اطلاعات بیشتر رک: شیروی، عبدالحسین، (۱۳۹۰)، «پروتکل کیوتو و تأمین مالی طرح‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه»، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، سال سیزدهم، شماره ۳۲.

۲. به عنوان نمونه رک:

تجاری و انتقال ریسک تجارت به تجار ایرانی و مشکلات شدید بودجه دولت در سایه کاهش درآمد نفت^۱ همه از مشکلاتی است که به واسطه تحریم‌ها بر دولت ایران و تجار ایرانی وارد می‌گردد که به شدت توان دولت جهت تحقق حق بر توسعه را کاهش می‌دهد و از سوی دیگر توان دولت جهت تحقق حقوق رفاهی ملت را هم کاهش می‌دهد. همه آثار مخرب مذکور علاوه بر آثاری است که بر سطح اشتغال و تخصیص حق بر کار کردن ایرانیان دارد. ذیلاً وضعیت فروش نفت ایران و کاهش آن نمایش داده می‌شود. جدول ذیل^۲ نشان می‌دهد که قدرت فروش نفت از سوی دولت ایران تا چه حد کاهش یافته است که مستقیماً تأثیر منفی بر قدرت دولت جهت تهیه و تأمین دارو و تجهیزات پزشکی و رفاه مردم و کاهش ارزهای خارجی و در نتیجه کاهش چشم‌گیر وضعیت رفاهی مردم و توسعه همه جانبه کشور دارد.

جدول شماره ۱؛ تأثیر تحریم‌ها بر فروش نفت ایران

کشور	۲۰۱۱	در زمان توافق ژنو
اتحادیه اروپا	۶۰۰۰۰۰ بشکه در روز	-
چین	۵۵۰۰۰۰ بشکه در روز	۴۱۰۰۰۰ بشکه در روز
ژاپن	۳۲۵۰۰۰ بشکه در روز	۱۹۰۰۰۰ بشکه در روز
هند	۳۲۰۰۰۰ بشکه در روز	۱۹۰۰۰۰ بشکه در روز
کره جنوبی	۲۳۰۰۰۰ بشکه در روز	۱۳۰۰۰۰ بشکه در روز
ترکیه	۲۰۰۰۰۰ بشکه در روز	۱۲۰۰۰۰ بشکه در روز
آفریقای جنوبی	۸۰۰۰۰۰ بشکه در روز	-
مالزی	۵۵۰۰۰۰ بشکه در روز	-
سريلانكا	۳۵۰۰۰۰ بشکه در روز	-
تایوان	۳۵۰۰۰۰ بشکه در روز	۱۰۰۰۰۰ بشکه در روز
سنگاپور	۲۰۰۰۰۰ بشکه در روز	-
سایر کشورها	۵۵۰۰۰۰ بشکه در روز	-

۱. برای اطلاعات بیشتر رک: کوزه‌چی، هادی، (۱۳۹۲)، «گام‌به‌گام با تحریم‌ها»، هفته‌نامه تجارت فردا، شماره ۴۷. به نظر نگارندگان این مقاله: جامعیت و گستردگی تحریم‌های جدید ایالت متحده علیه ایران به نحوی است که می‌توان آن را ویرایشی سبک‌شده از تحریم عراق در دوران صدام و بعد از جنگ اول خلیج فارس دانست.

2. Katzman, Kenneth(2014), Iran Sanctions, Congressional Research Service, p. 23, available at: <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>. Information Cited in this Article Provided by International Energy Agency.

حق بر توسعه در معنای پذیرفته شده بین‌المللی آن تنها به معنای حق کشورها و تک تک افراد آن برای دستیابی به توسعه است.
بنابراین می‌توان چنین گفت که تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا موانعی را برای دسترسی ایران به حق توسعه ایجاد کرده است و از این حیث نیز مرکب نقض یکی از انحاء حقوق بشر ایران شده است.

۵. حق دسترسی به اطلاعات و آزادی بیان^۱

حق دسترسی به اطلاعات، از حقوق اساسی هر انسان است. این حق، بیانگر آن است که هر انسان حق دارد به اطلاعاتی که به شکلی با او در ارتباط است و زندگی او را متأثر می‌سازد، دسترسی پیدا کند. در دین مبین اسلام و سیره معصومین نیز بر یادگیری و افزایش معلومات همواره تأکید شده است. سابقه تاریخی این حق به سال ۱۹۴۶ و اولین نشست مجمع عمومی برمی‌گردد. در این نشست مجمع عمومی اعلام کرد که حق آزادی اطلاعات یک حق اساسی بشری است و پایه تمام حقوقی است که ملل متحد در پی تضمین احترام بدان‌هاست. (Mendel, 2008: 8)

حق دسترسی به اطلاعات از جمله حقوقی است که در اسناد حقوق بشری به رسمیت شناخته شده است. تحقق این حق می‌تواند مبنایی اساسی برای تحقق حق دیگری که به «حق بر دانستن»^{۲-۳} خوانده می‌شود، باشد. ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، مصوب ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، تصریح می‌کند: «هر کس حق آزادی عقیده و بیان دارد و حق مزبور شامل آن است که از داشتن عقاید خود بیم و اضطرابی نداشته باشد و در کسب اطلاعات و افکار و در اخذ و انتشار آن با تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی آزاد باشد». در همین راستا ماده نوزدهم میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌گوید: «هر کس حق آزادی بیان دارد. این حق شامل آزادی تفحص و تحصیل و اشاعه اطلاعات و افکار از هر قبیل، بدون توجه به سرحدات، خواه شفاهی و یا به صورت نوشته یا چاپ یا به صورت هنری، یا به هر وسیله دیگر، به انتخاب خود شخص می‌باشد».

۱. برای اطلاعات بیشتر در رابطه با حق دسترسی به اطلاعات رجوع شود به: انصاری، باقر، (۱۳۸۷)، آزادی اطلاعات، چاپ اول، تهران، نشر دادگستر و رضائی‌زاده، محمدجواد، احمدی، یحیی، (۱۳۸۸)، «مبانی حق دسترسی شهروندان به اسناد و اطلاعات دولتی»، فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۴، صص ۲۱۳-۲۳۲.

2. Right to know

۳. برای کسب اطلاعات بیشتر در رابطه با حق بر دانستن یا حق بر آگاهی ر.ک به: حبیبی، محمدحسن، (۱۳۸۲)، «بررسی حق بر آگاهی مردم به عنوان یک حق اساسی»، نشریه حقوق اساسی، سال اول، شماره اول، پاییز، صص ۶۵-۹۶.

اعمال حقوقی مذکور در بند دوم این ماده، مستلزم حقوق و مسئولیت‌های خاص است؛ لذا ممکن است تابع محدودیت‌های معینی گردد که «در قانون تصریح شده و برای امور ذیل ضرورت داشته باشد. الف) احترام حقوق یا حیثیت دیگران ب) حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی یا اخلاق عمومی».

با ذکر مفاد اسناد بین‌المللی و حقوق بشری مرتبط با حق بر آزادی اطلاعات و آزادی بیان، مشخص گردید که این حق از جمله حقوقی است که به وسیله جامعه جهانی بر اساس حقوق بشر با گفتمان غربی‌ها تضمین شده است. حال به بررسی تضمین و احترام به این حق که همه ابناء بشر من جمله تمامی شهروندان ایرانی مستحق برخورداری از آن هستند را در پرتوی تحریم‌های یکجانبه دولت آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌کنیم.

با گسترش فناوری‌های مختلف در زمینه ارتباطات از جمله افزایش شبکه‌های ماهواره‌ای و همه‌گیر شدن اینترنت در جهان، حق آزادی بیان تا حدود زیادی به مقوله فناوری اطلاعات و ارتباطات مربوط می‌شود. ابزارهای برخورداری و استفاده از فضای سایبر هم جزء کالاهای با تکنولوژی بالا هستند که بر طبق دستور ۱۳۰۵۹ رییس جمهور ایالات متحده آمریکا از سال ۱۹۹۷^۱ در عداد کالاهای تحریمی برای صدور به ایران قرار دارند. بسیاری از سرویس‌های نامه الکترونیکی، پیام‌رسان‌های برخط، سیستم عامل‌های تلفن همراه مثل اپل، سرویس‌های اشتراک فایل، سرویس‌های اشتراک و پخش فایل‌های تصویری همه در زمره کالاهای با تکنولوژی بالا قرار دارند که برای ایرانیان غیرقابل دسترس است و حتی دسترسی به سایت اینترنتی دل (DELL) هم از داخل ایران امکان‌پذیر نیست.^۲ تمام این موارد از مصادیق نقض حق آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات می‌باشند.

از سوی دیگر شبکه‌های ماهواره‌ای را می‌توان به‌عنوان بلندگوهای هر کشور و جامعه‌ای دانست که به‌واسطه آن‌ها دست به معرفی و اثبات حقایق خود می‌زنند، هم برای شهروندان آن و هم برای جامعه جهانی. بنابراین حق مسلم هر کشوری است که با استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای دست به بیان عقاید و افکار خود زده و در مقابل، هر شهروندی این حق را دارد که اطلاعات مورد نیاز خود را از منابع مختلف دریافت کند. اما دولت آمریکا با در دست داشتن تکنولوژی‌های ارتباطی و مخابراتی دست به قطع شبکه‌های ماهواره‌ای متعلق به جمهوری اسلامی

1. <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/13059.pdf>

2. <http://www.globalresearch.ca/electronic-sanctions-targeting-irans-media-preventing-iranians-from-using-the-internet/5319110>

ایران زده و با این کار از یک سو حق کشورمان مبنی بر آزادی بیان و رساندن پیام دوستی به کشورها و ملت‌های مختلف را نقض کرده و از سویی نیز دست به نقض حقوق شهروندان ایرانی در جهت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود از طریق شبکه‌های ماهواره‌ای به‌عنوان یکی از منابع اصلی کسب اطلاعات زده است. بنابراین دولت آمریکا علی‌رغم تمامی ادعای خود مبنی بر احترام به آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات با اتخاذ سیاست‌های دوگانه این حق را از ما دریغ می‌دارد. بر کسی پوشیده نیست که کشور آمریکا در زمینه فناوری اطلاعات و اطلاعات از جایگاه مناسبی برخوردار است اما این برخورداری از یک فناوری به معنای سوء استفاده از آن به ضرر کشورهای دیگر نمی‌باشد.

در واقع در این بحث دولت آمریکا، و به‌طور کلی هر شخص یا دولتی، نمی‌تواند حق بر دانستن و آموزش افراد را به وسیله اعمال محدودیت‌های غیرضروری و نابجا نقض نماید. بنابراین قطع شبکه‌های ماهواره‌ای متعلق به جمهوری اسلامی ایران و یا هر کشور دیگری نقض حق بر دسترسی به اطلاعات و آزادی بیان محسوب می‌شود و این موضوع نیز ماهیت سیاست‌ها و راهبردهای آمریکا در جهت رسیدن به اهداف سیاسی و فرهنگی خود را با استفاده از هر وسیله‌ای، ولو نقض فاحش حقوق یک ملت بر مبنای گفتمان خود آن‌ها به بهانه‌های واهی، نشان می‌دهد. نکته‌ای که در این زمینه جالب توجه است این که ایالات متحده تحریم‌های خود علیه ایران را به بهانه حرکت به سوی تولید بمب هسته‌ای اعمال می‌کند. اما اینکه فعالیت شبکه‌های ماهواره‌ای چه ارتباطی با فعالیت‌های هسته‌ای دارد که می‌بایست در عداد تحریم قرار گیرد جای بسی تعجب است و می‌توان موید این مسئله باشد که بسیاری از تحریم‌های مبنای حقوقی نداشته و بدون توجه به واقعیات علیه کشورمان وضع گردیده است.

۶. تحریم‌های یکجانبه آمریکا نقض حق بر مالکیت و حق بر آزادی کسب و کار

تحریم‌های یکجانبه آمریکا علاوه بر موارد فوق منجر به نقض برخی دیگر از حقوق بشر نیز می‌گردد که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها پرداخته می‌شود. یکی از مهم‌ترین حقوقی که حق بر مالکیت را به رسمیت شناخته است میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. علاوه بر این میثاق برخی از اسناد حقوق بشری منطقه‌ای نیز دست به تضمین حق مالکیت زده‌اند و به آن رنگ و بوی حقوق بشری داده‌اند (امیرارجمند، حبیبی مجنده، ۱۳۸۴: ۵).

تمامی اموال از هر نوع که باشد در مقابل محروم کردن خودسرانه حمایت می‌شوند. محرومیت از برخورداری از اموال عبارت است از منع دارنده این اموال از استفاده و برخورداری کامل از اموال خود (Jayawickrama, 2002: 914). محروم کردن یک فرد از بهره‌برداری از اموال خود تنها شامل مصادره رسمی نیست بلکه شامل مصادره غیررسمی هم می‌گردد که می‌تواند اشکال گوناگونی داشته باشد از جمله خودداری از اعطای مجوز جهت بهره‌برداری یا ممنوع کردن نقل و انتقال آن یا وضع مالیات‌های نامتعارف یا انتقال اجباری اموال (Jayawickrama, 2002: 914).

حال با ذکر این نکته که حق بر مالکیت یکی از حقوقی است که در اسناد حقوق بشری به رسمیت شناخته شده است به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود که دولت آمریکا با مصادره کردن اموال و مسدود نموده حساب‌های بانکی برخی از اشخاص که یا آن‌ها را چهره‌های تأثیرگذار بر سیاست‌های هسته‌ای ایران و یا به ادعای این دولت مبنی بر نقض حقوق بشر، مرتکب نقض حقوق بشر می‌گردد. این موضوع را می‌توان نقض حق مالکیت این اشخاص دانست. علاوه بر این دولت آمریکا علاوه بر مسدود و بلوکه نمودن حساب و دارایی‌های برخی اشخاص، اقدام به مجازات شرکت‌هایی می‌نماید که به هر نحوی با دولت یا شرکت‌های خصوصی وارد معامله می‌شوند. این موضوع نیز نشان دهنده خصومت دولت آمریکا و نادیده گرفتن حقوق شرکت‌های فعال چه در خاک آمریکا و چه در کشورهای ثالث است. در این زمینه علاوه بر ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا نیز اقدام به نقض حق بر مالکیت شهروندان ایرانی می‌نماید. از سوی دیگر، در عرصه کنترل تجارت خارجی عموماً پذیرفته شده است که اعمال تحریم‌های یک‌جانبه اقتصادی در خارج از مرزهای سرزمینی و به شکل فراملی نقض حاکمیت سایر کشورها تلقی می‌گردد (Alexander, 2009: 81).

حق کار کردن، یک حق حیاتی است که در چندین سند قانونی بین‌المللی شناخته شده است. کنوانسیون بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که در ماده ۶ بیان شده، جامع‌تر از هر سند دیگری به این حقوق می‌پردازد. حق کار برای احراز حقوق انسانی و اشکال جدایی‌ناپذیر و ذاتی و سایر حقوق است. هر فردی حق کار را دارد که به اجازه زندگی با وقار را می‌دهد. حق کار باعث بقای فرد و خانواده وی نیز می‌شود و تا جایی که کار به صورت آزادانه انتخاب یا پذیرفته شده است، به رشد و شناخت انسان در جامعه مربوط می‌شود. چندین سند منطقه‌ای هم حق کار را در بعد کلی به رسمیت شناخته‌اند که شامل منشور اجتماعی اروپا ۱۹۶۱ و منشور اصلاحی قانون اجتماعی ۱۹۹۶ و منشور آفریقایی حقوق بشر و پروتکل الحاقی

کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در زمینه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشند و این اصل را تأیید می‌کنند که احترام برای حق کار باعث می‌شود دولت‌های عضو مجبور باشند تدابیری برای اشتغال کامل اتخاذ کنند. در عین حال، حق کار هم توسط مجمع عمومی سازمان ملل در اعلامیه پیشرفت اجتماعی و توسعه بیان شده که در ۱۱ دسامبر ۱۹۶۹ به تصویب رسیده است.

حق کار که توسط میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تضمین می‌شود و الزامات دولت‌های عضو را تأیید می‌کند که باید مطمئن شوند افراد حق انتخاب آزادانه یا پذیرفتن کار را دارند که شامل محروم نشدن از کار نیز می‌گردد. این تعریف به بررسی این حقیقت می‌پردازد که احترام برای افراد و وقار آنها از طریق آزادی افراد با توجه به انتخاب کار بیان می‌شود در حالی که بر اهمیت کار برای رشد شخصی و نیز مشارکت اجتماعی و فردی تأکید می‌کند. کنوانسیون سازمان بین‌المللی کار شماره ۱۲۲ در مورد سیاست‌های اشتغال (۱۹۶۴) در مورد اشتغال دائم پرثمر و با آزادی انتخاب صحبت می‌کند و الزامات طرفین را برای ایجاد شرایط اشتغال کامل و تعهد به اطمینان از نبود نیروی کار را ارتباط می‌دهد. با این حال برای میلیون‌ها انسان در سراسر جهان استفاده کامل از حق انتخاب آزاد کار یک هدف دور است. این کمیته وجود موانع ساختاری و سایر مسائل ناشی از عوامل بین‌المللی خارج از کنترل دولت‌ها را به رسمیت می‌شناسد که بهره‌وری کامل از ماده ۶ در بسیاری از کشورها را مختل می‌سازد.^۱

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در تفسیر عام شماره ۱۸ حق کار را شامل حق محروم نشدن از کار نیز می‌داند و در این باره به محدودیت‌های هر کشور در این باره اذعان می‌نماید. جهت حصول هدف اشتغال کامل در یک کشور موانع بسیاری وجود دارد. حال ایالات متحده آمریکا با وارد آوردن فشارهای اقتصادی از طریق تحریم‌های یک‌جانبه، باعث تعطیلی بسیاری از صنایع کشور مورد تحریم و از جمله ایران شده است. ممنوعیت خرید و فروش برخی کالاهای تولید ایران و ممنوعیت فروش ابزارآلات برخی از صنایع مهم به کشور باعث از کارافتادن برخی کارخانه‌ها و یا نیمه‌تعطیل شدن آنها شده است. به‌عنوان مثال، عدم تمکن مردم جهت مراجعه به مراکز خصوصی درمان، باعث تعطیل شدن این مراکز شده است.^۲ این‌گونه تحریم‌ها نقض مستقیم حق کار شهروندان ایرانی و شهروندان سایر کشورهایی است

1. <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=E/C.12/GC/18>

2. <http://www.globalresearch.ca/the-impact-of-sanctions-on-the-iranian-peoples->

که هدف تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا هستند. بیکاری و گسترش فقر نتیجه روشن چنین تحریم‌هایی می‌باشد که گسترش آن در شرایط کنونی کاملاً مشهود می‌باشد.

۷. نتیجه

امروزه گفتمان حقوق بشر بین‌المللی را می‌توان گفتمان غالب حقوق بین‌الملل دانست که کشورها با استناد به آن انگشت اتهام را به سوی هم نشانه می‌روند. در این میان کشورهای غربی و به ویژه ایالات متحده آمریکا خود را سرآمد کشورهای رعایت‌کننده حقوق بشر می‌داند و در این رابطه ایالات متحده آمریکا بیشتر از هر کشوری، دیگران را به نقض حقوق بشر متهم می‌کند.

یکی از کشورهایی که سالیان درازی است اختلافات زیادی با آمریکا دارد جمهوری اسلامی ایران است. در این برهه اصلی‌ترین مسئله بین ایران و آمریکا فعالیت‌های هسته‌ای ایران است. به واسطه سوءظنی که از سوی کشورهای غربی به برنامه هسته‌ای ایران وجود دارد سلسله تحریم‌های اقتصادی، سیاسی و ... از سوی شورای امنیت علیه ایران وضع گردیده است. علاوه بر شورای امنیت، آمریکا نیز به وضع تحریم‌های یک‌جانبه‌ای در کنار تحریم‌های بین‌المللی دست زده است. تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا بسیار گسترده بوده و حوزه‌های بسیاری را شامل می‌شود. هنگامی که بحث از تحریم‌های اقتصادی و ... می‌باشد یک موضوع همواره و در هر شرایطی باید مد نظر قرار گیرد و آن رعایت حقوق بشر است. حتی تحریم‌هایی که شورای امنیت نیز وضع می‌کنند نباید مغایر با حقوق بشر و بشردوستانه بوده و در هر صورت نباید غیرنظامیان از این باب فشاری را تحمل کنند.

اما وقتی به آثار این گونه تحریم‌ها و به ویژه تحریم‌های اقتصادی آمریکا به‌عنوان یکی از بزرگترین اقتصادها بر کشور ایران دقت می‌شود می‌توان به راحتی نقض گسترده حقوق بشری و بنیادین شهروندان ایرانی را به واسطه این تحریم‌ها مشاهده کرد. تحریم‌های آمریکا علیه ایران به گونه‌ای است که علاوه بر ارتباط اقتصادی دو کشور، به‌طور گسترده‌ای بر ارتباطات اقتصادی ایران و دیگر کشورهای جهان نیز لطمه‌ای اساسی وارد می‌آورد. چرا که در صورت عدم توجه یک کشور به آن‌ها، مجازات سنگینی از سوی آمریکا بر آن‌ها بار می‌شود.

تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا حقوق بشری مختلفی از شهروندان و ملت ایران را نقض می‌سازد. این تحریم‌ها با توجه به تأثیر بر کاهش فروش نفت و در نتیجه درآمدهای کشور، بر

حیات شهروندان ایرانی نیز تأثیر مستقیمی دارد. چرا که حق حیات صرفاً به زنده بودن افراد اشاره ندارد بلکه برخورداری از حیاتی عزت‌مند است که مورد نظر مراجع حقوق بشر بین‌المللی می‌باشد. علاوه بر این، حق بر بهداشت و دسترسی به دارو به واسطه تحریم‌ها عمیقاً در ایران آسیب دیده است و دسترسی به داروها برای بیماران سرطانی، ام‌اس و ... دشوار شده است. این در حالی است که اقلام پزشکی و دارویی نمی‌تواند مورد تحریم واقع شود اما به واسطه تحریم‌های بانکی و ارزی عملاً این اتفاق افتاده است. حق بر توسعه و محیط زیست از دیگر حقوقی است به واسطه تحریم‌ها نقض گردیده به گونه‌ای که فرایند توسعه کشور ایران در این سال‌ها بسیار کند شده است. تأثیراتی که تحریم‌ها بر اقتصاد ایران گذاشته‌اند به گونه‌ای است که تا سال‌های زیادی آثار آن هم‌چنان باقی خواهد بود. حق مالکیت و آزادی کسب و کار نیز به واسطه تحریم‌های یک‌جانبه ایران به شکل گسترده‌ای نقض گردیده است. این حق هم در نتیجه مسدود کردن اشخاص و شرکت‌های ایرانی و حتی غیرایرانی و از سویی با ایجاد رکود گسترده و بیکاری فراگیر در کشور خدشه‌دار شده است. حق دیگر، حق تعیین سرنوشت جامعه ایران است که تحریم‌ها برای مقابله با آن وضع شده است و این امر در واقع دخالت در امور داخلی کشور برای عدم استفاده از یک حق به نام حق استفاده از فناوری صلح‌آمیز هسته‌ای می‌باشد. در صورتی که نظام بین‌المللی دارای سازوکارهای مؤثر و ضمانت‌های کافی برای احقاق حقوق بشری می‌بود، امکان محاکمه عاملین وضع تحریم‌هایی که منجر به نقض گسترده حقوق شهروندان و مردم ایران شده است، وجود داشت. چرا که آثار این تحریم‌ها به وضوح بر زندگی در ایران چه برای نسل‌های درگیر آن و چه نسل‌های آینده دیده می‌شود.

بنابراین در رفتار دولت آمریکا در مواجهه با گفتمان حقوق بشر می‌توان یک تعارض و تناقض بزرگ را مشاهده کرد که از یک سو پیوسته در حال ایراد اتهام به نقض حقوق بشر در سراسر جهان است اما در عمل منافع و سیاست‌های این کشور بر حقوق بشر کاملاً برتری دارد. به دیگر سخن، سیاست‌های این کشور موارد نقض یا رعایت حقوق بشر را تعیین می‌کند و در هر مورد حقوق بشر به دل‌خواه آنان تفسیر می‌شود.

منابع

فارسی

الف) کتاب‌ها

- انصاری، باقر، (۱۳۸۷)، آزادی اطلاعات، چاپ اول، تهران، نشر دادگستر.
- تاموشات، کریستیان، (۱۳۸۶)، حقوق بشر، ترجمه حسین شریفی طراز کوهی، چاپ اول، تهران، میزان.
- شایگان، فریده و دیگران، (۱۳۸۲)، تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، چاپ اول، تهران، نشر گرایش.
- طباطبایی مومنی، منوچهر، (۱۳۸۸)، آزادی‌های عمومی و حقوق بشر، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- قاری سیدفاطمی، سیدمحمد، (۱۳۸۹)، حقوق بشر در جهان معاصر، دو جلد، چاپ دوم، جلد دوم، تهران، شهر دانش.
- گروه صلح کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی، (۱۳۹۱)، حقوق زیست محیطی بشر، تهران، دادگستر.
- وکیل، امیرساعد، عسکری، پوریا، (۱۳۸۴)، نسل سوم حقوق بشر (حقوق همبستگی)، چاپ اول، تهران، مجد.

ب) مقالات

- آجیلی، هادی، کشاورز، مقدم، الهام، (۱۳۹۲)، «تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر توسعه اقتصادی ایران»، نشریه راهبرد توسعه، زمستان، شماره ۳۶.
- امیرارجمند، اردشیر، حبیبی مجنده، محمد، (۱۳۸۴)، «بررسی جایگاه حقوق مالکیت معنوی در نظام حقوق بشر»، نامه مفید، نامه حقوقی، جلد ۱، شماره ۲.
- پوستین‌چی، زهره، محسنی‌فرد، فرزانه، (۱۳۹۲)، «تحریم‌های اقتصادی به منزله ابزار دیپلماسی اجبار در سیاست بین‌الملل»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، سال سوم، تابستان، شماره ۸.
- حبیبی، محمدحسن، (۱۳۸۲)، «بررسی حق بر آگاهی مردم به‌عنوان یک حق اساسی»، نشریه حقوق اساسی، سال اول، پاییز، شماره اول.

- رضائی زاده، محمدجواد، احمدی، یحیی، (۱۳۸۸)، «مبانی حق دسترسی شهروندان به اسناد و اطلاعات دولتی»، فصلنامه حقوق، دوره ۳۹، شماره ۴.
- سیدمشهدی، پردیس السادات و قلم باز، فرهاد و اسفندیاری، علی اصغر، (۱۳۹۰)، «اهمیت صنعت نفت در ایجاد تولید و اشتغال در اقتصاد ایران و تأثیر آن بر سایر فعالیت‌های اقتصادی»، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره ۲.
- شیروی، عبدالحسین، (۱۳۹۰)، «پروتکل کیوتو و تأمین مالی طرح‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه»، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، سال سیزدهم، شماره ۳۲.
- فرخ سیری، منصور، (۱۳۸۹)، «محدودیت‌های حقوقی شورای امنیت در اعمال تحریم‌های اقتصادی»، مجله حقوقی بین‌المللی، سال ۲۵، شماره ۳۹.
- قاری سید فاطمی، سید محمد، (۱۳۷۹)، «حق حیات»، مجله تحقیقات حقوقی، پاییز - زمستان، شماره ۳۱ - ۳۲.
- کوزه‌چی، هادی، (۱۳۹۲)، «گام به گام با تحریم‌ها»، هفته‌نامه تجارت فردا، شماره ۴۷.
- مولایی، یوسف، (۱۳۸۱)، «حق توسعه و جهانشمولی حقوق بشر»، فصلنامه حقوق، تابستان، شماره ۵۶.

۲- انگلیسی

Books

- Alexander, Samuel Kern, (2009), *Economic Sanctions Law and Public Policy*, UK, Palgrave Macmillan.
- Boas, Gideon & A. Schabas, William, (2003), *International Criminal Law Developments in the Case Law of the ICTY*, Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers.
- Cond, Victor, (2004), *A Handbook of International Human Rights Terminology*, Nebraska, University of Nebraska Press.
- De Schutter, Olivier, (2010), *International Human Rights Law; Cases, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Gordon, Joy, (2010), *Invisible War: The United States and the Iraq Sanctions*, Harvard, Harvard University Press.
- Jayawickrama, Nihal, (2002), *The Judicial Application of Human Rights Law; National, Regional and International Jurisprudence*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Mendel, Toby, (2008), *Freedom of Information: A Comparative Legal Survey*, Paris, UNESCO.
- Quigley, John, (2006), *The Genocide Convention: An International Law Analysis*, UK, Ashgate Publishing Company.

- Schabas, William.A, (2009), *Genocide in International Law: the Crime of Crimes*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Garfield, Richard, (1999), *The Impact of Economic Sanctions on Health and Well-being*, Overseas Development Institute, UK, Relief and Rehabilitation Network.

Article

- Aminzade, Elham, (2007), "The Fundamental Human Rights in the Situations of Occupation and Economic Sanction", *International Journal of Humanity*, vol.15.
- Dan Seymour and Jonathan Pincus, (2008), "Human Rights and Economics: The Conceptual Basis for their Complementarity", *Development Policy Review*, 26 (4).
- Katzman, Kenneth, (2014), "Iran Sanctions", *Congressional Research Service*, available at: <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>
- Kondoch, Boris, (2001), "The Limits of Economic Sanctions Under International Law: The Case of Iraq", *The Yearbook of International Peace Operations, International Peacekeepings*. Vol. 7.
- Lopez-jacoiste, Eugenia, (2007), "The UN Collective Security and its Relationship with Economic Sanction and Human Rights", *Max plank yearbook of United Nations Law*, Netherland.
- Zali, Alireza, (2012), Assistant Director of Medical Council of Iran, Annual Cancer Conference.

Site

- www.treasury.gov
- www.fdo.behdasht.gov.ir
- www.globalresearch.ca
- www.gov.uk
- www.phys.org
- www.salamatnews.com
- www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/OFACEnforcement/Pages/20130724_33.aspx
- www.salamatnews.com/news/111911/
- <http://phys.org/news/2013-01-tehran-air-pollution-dead-health.htm>
- <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=E/C.12/GC/18>
- <http://www.globalresearch.ca/the-impact-of-sanctions-on-the-iranian-peoples->